

ЗАИНТЕРЕСОВАНОСТ ЗА СЛУЖБУ
У АКТИВНОЈ РЕЗЕРВИ*

Небојша В. Николић**

Министарство одбране Републике Србије,
Институт за стратегијска истраживања

Крупне концептуалне промене у начину попуне оружаних снага, као што је увођење професионализације, укидање обавезног служења војног рока, увођење концепта активне резерве, али и други фактори, стварају потребу за разматрањем и решавањем нових класа проблема у вези с попуном јединица Војске и организација у Министарству одбране. У основи проблема налази се стохастична природа величине и структуре људског контингента који је спреман да на принципу добровољности буде уговорно ангажован на одређено време у вршењу војне службе кроз механизам активне резерве. Концепт активне резерве отвара многа питања не само са аспекта војне организације већ и у вези радно-правног статуса грађана. Једно од првих и основних питања јесте колики је ниво заинтересованости и спремности за ангажовање у активної резерви.

У овом раду приказани су резултати истраживања о заинтересованости за службу у активної резерви у Републици Србији које је реализовано крајем 2014. године.

Кључне речи: *Војска, попуна, активна резерва, заинтересованост за војну службу*

Увод

Војску Србије чини стални и резервни састав. Резервни састав дели се на активну и пасивну резерву, које чине резервни официри, резервни подофицири и војници у резерви. Припадник активне резерве постаје се потписивањем уговора на одређено време, а конкретне процедуре у вези с пријемом, као и права и обавеза, уређују се прописима које доноси Влада РС (Закон о ВС члан 5), [1]. Ради недвосмисленог појмовног одређења појма „активна резерва” (АР) наводи се дефиниција према материјалима доступним на интернет сајту Министарства одбране РС: „Активна резерва представља обучени резервни састав ВС који се ангажује за попуну јединица ВС и МО, ради извршавања задатака у одређеном периоду и чија су права и дужности регулисана законом, подзаконским прописима и закљученим уговором” [2].

* Приказ резултата истраживања садржаних у овом раду делимично је подржало Министарство за образовање и науку кроз интердисциплинарни пројекат број: ИИИ-47029 („Рентабилни избор нових технологија и концепција одбране кроз друштвене промене и стратешке оријентације Србије у 21. веку).

** Пуковник проф. др Небојша В. Николић, nebojsa.nikolic11@mod.gov.rs

Наведена дефиниција АР потпуно одговара одређењу активне резерве према одредбама Закона о војној, радној и материјалној обавези (члан 54) [3]. Исти члан овог закона прописује да припадници активне резерве морају бити на вишем степену оспособљености у односу на лица из пасивне резерве, да морају бити приправни за обуку до 45 дана годишње, расположиви за припреме за мисије и задатке до три месеца, као и спремни за мисије у трајању до шест месеци. Законом о војној, радној и материјалној обавези прописано је (члан 55) да се попуна Војске активном резервом реализује путем јавно расписаног конкурса. Максимално време уговорне обавезе је ограничено на две године, уз могућност продужења, али и уз услов да се не пређе старосна граница од 45 година за војнике и подофицире, односно 55 година старости за официре.

У оружаним снагама других земаља, пре свега у онима које су укинуле обавезу служења војног рока и прешле на добровољни принцип попуне, срећу се различити модалитети резервних снага, уз постојање мањих или већих концептуалних сличности са нашим приступом. Тако, на пример, у Белгији постоји концепт „одмах доступне резерве“ која укључује резервисте који се на добровољној бази додатно ангажују на унапред одређено време и остају у приправности да буду ангажовани у датом – уговором дефинисаном периоду. Циљ постојања „одмах доступне резерве“ јесте обезбеђење снага за брзе интервенције, а обука се изводи сваке године у трајању од најмање 14 дана. У Румунији постоји врло сличан концепт активне резерве, али под називом „операциона резерва“; у САД располажу са више врста резервних снага (најсличније нашој АР биле би категорије под називом „одабрана резерва“ и „индивидуално спремна резерва“, у слободном преводу), а у Републици Чешкој постоји истоимена категорија „активна резерва“ са сличним параметрима као код нас.

Обавеза служења војног рока у Републици Србији престала је 1. јануара 2011. године након ступања на снагу Одлуке Народне скупштине РС о обустави обавезе служења војног рока, објављене у *Службеном гласнику РС* број 95/2010. Концепт активне резерве уведен је 2011. године, када је Влада РС донела Уредбу о служби у активної резерви [4]. Уредба је прописала опште услове за службу и пријем у АР, као и права и обавезе лица у АР.

Значај истраживања заинтересованости за службу у активної резерви проистиче из одређених чињеница. Прво, попуна активне резерве заснива се на принципу добровољности, што само по себи уноси значајну дозу неодређености у процесе планирања и примене читавог концепта активне резерве. Додатно, ниво заинтересованости за службу у АР, као и за војну службу уопште, динамичког је карактера, односно зависи од више релевантних фактора који се мењају током различитих периода (на пример: стање привреде, стање на тржишту рада, међународна безбедносна ситуација, итд). Друго, концепт активне резерве осмишљен је управо ради примене у пракси за решавање значајних текућих проблема попуне војних јединица и команди, као и организација у оквиру Министарства одбране [5]. Треће, у процесу доношења одлука на стратегијском нивоу организације може, потпуно разумљиво, затражати процена о нивоу заинтересованости потенцијалних кандидата за службу у активної резерви у оквиру разматрања стања, потреба и могућности попуне као једног од стратешки важног питања сваке организације. У општем случају, процес обезбеђења одговарајућих информација неопходних у процесу одлучивања на стратегијском нивоу познат је у литератури и као „Стратегиц Интелигенце“ [6].

Истраживања о активној резерви

Велике концептуалне промене у попуни оружаних снага, као што је професионализација, укидање обавезног служења војног рока, увођење концепта активне резерве, као и други фактори, стварају потребу за разматрањем и решавањем нових класа проблема. Распољивост научно-стручне литературе посвећене проблематици попуне оружаних снага није превелика, а посебно не када је реч о проблематици активне резерве. Уочљиво је да постоји више радова [7,8], на тему војне службе у резерви у оним земљама у којима су раније отпочели процеси који су у узрочно-последичној вези са активном резервом (укидање обавезе служења војног рока, професионализација, итд.).

Сходно сврси активне резерве, одлике најпожељнијих интересената за службу у АР обухватају она лица која имају релевантна знања, способности и вредности за војну службу. Успешно похађање и завршавање основне и специјалистичке војне обуке (обично кроз механизам служења војног рока), најбољи је ако не и једини прави начин за стицање основних војничких знања, вештина, вредности, стицање осећаја за војничку дисциплину, одговорност и заједништво. Лица која су прошла војничку обуку су у том смислу најпогоднија за учешће у активној резерви са аспекта корисности за систем одбране. Овај логички след може изгледати сасвим очигледан и неупитан, али га је ипак потребно имати у виду због опасности од дегенеративног приступа у перцепцији корисности за различите субјекте.

У прилог овим ставовима можемо навести сличну перцепцију у новијем раду [9] који анализира мотивациону проблематику регрутовања за службу у резерви једне од референтних страних армија. Аутори тог рада сугеришу да „лица која су претходно служила у војсци представљају кључно регрутно тржиште за резерву и националну гарду”. При томе се наводи [9] и неколико разлога, који су у тој мери општеважећи да се са њима потпуно слажемо: „време и ресурси које је војна организација уложила у оспособљавање бивших војника није пропало, односно бивши војници и војна лица већ су прошли стандардизовану обуку и нема потребе да се иста у целисти понавља; степен препознавања и адекватности потребних знања бивших војника је далеко мања непознаница него у случају осталих лица (који нису прошли војну обуку), па је њихово распоређивање на дужности ефикасније и рационалније; војна организација већ поседује одређену представу о лицима која су већ била у њеном саставу (оцене са обуке, из јединице, са вежби итд.)”. Такође, и из индивидуалног аспекта бивших војника ситуација је много јаснија, јер и они имају своју представу о војној служби на основу сопственог војничког искуства.

У случају РС, потенцијално најпожељније биле би следеће категорије кадра: војници на добровољном служењу војног рока (ВДСБР, одмах по завршетку обуке су потенцијални кандидати за АР), војници по уговору (ВПУ, одмах након истека уговора су потенцијални кандидати за АР), војни обвезници који су раније распоређени у ратне јединице (ова категорија је веома интересантна због респективног искуства), војни обвезници који тренутно немају распоред у ратним јединицама и бивша професионална војна лица.

Припрема истраживања и дизајн упитника

Истраживање о заинтересованости за службу у АР које је реализовао Институт за стратегијска истраживања Сектора за политику одбране МО, у потпуности се уклапа у концептуални модел познат у литератури као „Стартегиц Интелигенце” (приказан у раду [6]). Наиме, ИСИ је добио задатак да изврши истраживање о заинтересованости за службу у активној резерви и да о томе сачини извештај за доносиоце одлука на вишим хијерархијским нивоима („стејкхолдери”), односно организацијама МО надлежним и заинтересованим за проблематику активне резерве (као што су Управа за обавезе одбране, Управе за управљање људским ресурсима, итд.). Ради реализације добијеног задатка Институт за стратегијска истраживања обавио је низ активности које се могу груписати у три целине: припрема истраживања, реализација истраживања и анализа добијених података са изразом и достављањем извештаја.

Основни принципи у емпиријском истраживању били су: безусловна добровољност учешћа испитаника, анонимност, случајност узорка, расположивост у одређеном периоду и свеобухватност у смислу да се учешће у анкетирању омогући што ширем кругу лица. Сваки од наведених принципа важан је на свој начин:

– Поштовање принципа добровољности учешћа у истраживању је, пре свега, условљено одговарајућим законским одредбама (заштита података, личности, слобода, итд.), али је још значајније да се безусловним поштовањем овог принципа добијају неупоредиво валиднији и квалитетнији подаци него када су испитаници присиљени да против своје воље учествују у истраживању.

– Принцип анонимности директно утиче на квалитет података тиме што су учесници слободни у исказивању својих ставова и ослобођени страха од потенцијално негативних последица изражавања ставова који можда нису у директном интересу било ког „стејкхолдера”.

– Случајност избора елемената узорка из шире популације један је од основних фактора који доприноси репрезентативности. У складу са расположивим ресурсима и врло ограниченим временом истраживања, општа оријентација у обезбеђењу узорка била је да се обухвати што више потенцијалних учесника анкетирања, али без притисака да се тај број повећа нарушавањем осталих принципа (добровољност пре свега), као ни нарушавањем редовних активности и задатака јединица Војске и организација Министарства одбране.

– Обезбеђење свеобухватности узорка представља посебан изазов у околностима када је популација потенцијалних кандидата веома велика, као што је то случај за активну резерву (практично читава популација, са одређеним изузецима као што су најмлађе и најстарије категорије становништва). У таквим случајевима отвара се читав низ питања за планирање практичне реализације истраживања. У конкретном случају решење је виђено у примени савремених, широко доступних информационо-комуникационих технологија као што је интернет. Наиме, припремљена је електронска верзија упитника о заинтересованости за службу у АР, поста-

вљена је на сајт МО и покренута је краткотрајна, али интензивна медијска подршка ради информисања најшире популације о АР, уз позив за учешће у истраживању путем попуњавања електронског упитника. За успешност овог приступа неопходна је валидност претпоставке о масовности употребе и доступности интернета широј популацији. Јасно је да сви потенцијални интересенти за активну резерву немају ефективан приступ интернету, али је то једноставно реалност на коју истраживачи не могу да утичу. Детаљније истраживање о квантитативним показатељима доступности интернета и нивоа коришћења информационо-комуникационих технологија од стране шире популације није предмет овог рада.

Консултације са кључним актерима један су од првих и најважнијих корака у припреми истраживања ове врсте. Иницијално издавање задатака од стране кључних актера („стејхолдера“) по правилу је кратко по обиму и садржају, често недовољно јасно или вишесмислено, са не увек комплетном визијом могућности реализације, очекиваних резултата, али и потребних ресурса и предуслова, као и реалног временског оквира за реализацију. Због тога истраживачи имају обавезу и потребу да обаве консултације са кључним актерима ради конкретизације истраживачког задатка и елиминисања евентуалних нејасноћа и дилема. На основу тога могућ је даљи рад на добијеном задатку применом научног приступа и одговарајућих метода. Управо из тих консултација проистиче детаљније одређење проблема истраживања, предмета, циља и методологије истраживања, као и текућег нормативног и појмовног уређења питања из домена активне резерве и сагледавања могућности и ограничења за реализацију добијеног задатка у задатом оквиру.

У конкретном случају, закључено је да је популација потенцијално заинтересованих кандидата за службу у активној резерви веома велика и хетерогена (теоретски, сви грађани који испуњавају опште старосне и здравствене услове). Ради омогућавања истраживања ставова најшире популације настала је идеја да се сагледају могућности за анкетање заинтересованих лица путем интернета.

Друга идеја за реализацију истраживања односи се на фокусирање на одређене категорије лица које су доступне за анкетање, а потенцијално су врло интересантне са аспекта потреба система одбране. Ту је, практично, реч о лицима која су прошла војну обуку, тренутно раде у Војсци на одређено време (по уговору) или су већ у систему евиденције као војни обвезници.

У том смислу фокус истраживања и непосредне реализације био је на следећим категоријама лица:

- војницима на добровољном одслужењу војног рока (ВДСВР),
- војницима по уговору (ВПУ),
- војним обвезницима (в/о) који су већ распоређени у ратне јединице (ВОРПЈ),
- в/о у евиденцији војнотериторијалних органа који нису распоређени у ратне јединице (ВОНР); и
- грађанима (Г) који сами приступе интернет сајту МО и попуне упитник.

Проучавање литературе о проблему и предмету истраживања саставни је део сваког научноистраживачког подухвата, па тако и овог. У конкретном случају задатак није био нимало лак. Наиме, проналажење одговарајуће литературе и доступних искустава из страних оружаних снага о истраживањима заинтересованости за службу у активној резерви извршено је у ограниченом обиму, пре свега због скромности самог предметног опуса, што је последица новине самог феномена, посебно у случају оружаних снага већине европских земаља. Резултати и приступ у ранијим истраживањима у неким од референтних страних оружаних снага послужили су као основа за дефинисање упитника, метода генерисања података и фокусирање на одређене категорије кадра од интереса за систем одбране, уз истовремену високу расположивост за истраживање. У конкретном случају реч је о оружаним снагама САД у којима постоји дужа пракса примене концепта професионалне војске и добро разрађени механизми резервних снага, али и самих истраживања о заинтересованости за војну службу у резерви. Стана искуства управо потврђују потребу обухвата у истраживању оних категорија лица за која се сматра да су веома погодна за пријем у активну резерву, па је у том смислу профилисана и оријентација истраживања на прве четири категорије лица, односно на следећа лица: војнике на добровољном служењу војног рока, војнике по уговору, војне обвезнике распоређене у ратне јединице и нераспоређене војне обвезнике.

Први конкретан резултат након консултација са кључним актерима, јасног формулисања истраживачког оквира, анализе садржаја у референтној литератури и страних искустава, јесте израда нацрта упитника за истраживање о заинтересованости за службу у активној резерви. У конкретном случају, садржај и структура нацрта упитника реализовани су на основу претходно обављених усмерених интервјуа са представницима организацијских целина Министарства одбране и Војске заинтересованих и надлежних за питања активне резерве, као и на основу ставова и мишљења ширег круга истраживача у институту, укључујући и истраживаче у области војне психологије. Од велике користи у дизајну структуре упитника била су и одређена страна искустава од којих се посебно издвајају истраживања обављана у претходним деценијама у војсци САД [9,10]. Нацрт упитника затим је циркуларно достављен на преглед ширем кругу кључних актера у целој организацији ради додатног побољшања и подизања квалитета. Након тог процеса и анализе и имплементације добијених предлога, примедби и мишљења о предложеном тексту упитника, он је измењен и допуњен, па је формирана коначна верзија садржаја и форме упитника за истраживање заинтересованости за службу у активној резерви.

Садржај и форма упитника који је коришћен у овом истраживању приказан је на слици 1 (прва страна упитника) и слици 2 (друга страна упитника). Питања у упитнику груписана су и распоређена на две странице листа папира А4: општи подаци и подаци о информисаности о војној служби на једној страни (слика 1) и група питања о заинтересованости и мотивационим факторима, на другој страни (слика 2).

UPITNIK**o zainteresovanosti za službu u aktivnoj rezervi**

UVOD: Institut za strategijska istraživanja kao naučnoistraživačka organizacija u sastavu Sektora za politiku odbrane Ministarstva odbrane Republike Srbije, dobio je zadatak da realizuje istraživanje sa ciljem spoznaje nivoa zainteresovanosti lica iz građanstva za službu u aktivnoj rezervi i učešće u mirovnim misijama.

Aktivna rezerva (AR), kao relativno novi koncept podrazumeva sklapanje ugovora o gotovosti za angažovanje i angažovanju po pozivu u vojnoj jedinici, uz mogućnost upućivanja u mirovne operacije van zemlje.

MOLIMO VAS da date svoj doprinos popunjavanjem ovog Upitnika i slanjem istog na adresu: Institut za strategijska istraživanja, Neznanog junaka 38, Beograd 11000; ili slanjem elektronske forme popunjenog upitnika na elektronsku adresu: isi@mod.gov.rs. Zahvaljujemo vam na doprinosu i posvećenoj pažnji.

Anketiranje je na dobrovoljnoj osnovi, anonimno i namenjeno samo za deklarisani cilj.

OPŠTI PODACI:

- Starost – broj godina života:

A. imam do 25 godina	V. imam 33 do 35 godina	D. imam 41 do 50 godina
B. imam 26 do 32 godina	G. imam 36 do 40 godina	
- Pol: A. Ženski B. Muški
- Mesto stanovanja: _____, Opština: _____
- Zanimanje – profesija: _____
- Zaposlen: NE DA
- Najviša završena škola:

A. Osnovna škola,	V. Viša škola,
B. Srednja škola,	G. Fakultet
- Oženjen-Udata: NE DA Broj dece: _____
- Završio-la služenje vojnog roka sa oružjem: NE DA
- Da li se bavite sportom: NE DA
- Imate li dijagnostikovanih psihofizičkih oboljenja: NE DA

INFORMISANOST O VOJNOJ SLUŽBI:

- O mogućnosti angažovanja u Aktivnu Rezervu iz saznao sam preko:

A. Novina, radija, televizije	G. Sa Internet sajta MO i VS
B. Časopisa «Ođbrana»	D. Od poznanika
V. Od vojnoteritorijalnih organa	Đ. Drugo: _____
- Poznati su mi svi uslovi i postupak sklapanja ugovora za Aktivnu Rezervu: NE DA
- Od angažovanja u Aktivnoj Rezervi za svaki mesec angažovanja u jedinici u zemlji očekujem novac u mesečnom iznosu:

A. Ne očekujem novac	G. do 40,000 dinara
B. do 20,000 dinara	D. do 50,000 dinara
V. do 30,000 dinara	Đ. više od 50,000 dinara
- Od angažovanja u Aktivnoj Rezervi (za svaki mesec učešća u mirovnim operacijama van Republike Srbije) očekujem novac u mesečnom iznosu:

A. Ne očekujem novac
B. do 1,000 \$
V. do 1,500 \$
G. do 2,000 \$
D. do 3,000 \$
Đ. više od 3,000 \$

Слика 1 – Упитник о заинтересованости за службу у АР (прева страна упитника)

ZAINTERESOVANOST ZA VOJNU SLUŽBU:						
Ocenite svoj nivo zainteresovanosti za sklapanje ugovora za Aktivnu Rezervu označavanjem sa H ogovarajuće rubrike za ocene od 1 do 5. Značenja ovih brojeva su sledeća:	1 – Apsolutno se ne slažem 2 – Uglavnom se ne slažem 3 – Nisam siguran 4 – Uglavnom se slažem 5 – Apsolutno se slažem	Apsolutno se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Nisam siguran	Uglavnom se slažem	Apsolutno se slažem
		1	2	3	4	5
1. Veoma sam zainteresovan-a za službu u Aktivnoj rezervi (AR)						
2. Veoma sam zainteresovan-a za učešće u Mirovnim operacijama van Republike Srbije						
3. Ljubav prema otadžbini je glavni razlog da pristupim AR						
4. Briga za mir u svetu je glavni razlog da pristupim AR						
5. Ljubav prema oružju je glavni razlog da pristupim AR						
6. Porođična tradicija je glavni razlog da pristupim AR						
7. Sticanje novih znanja je glavni razlog da pristupim AR						
8. Prilika za putovanje je glavni razlog da pristupim AR						
9. Novac je glavni razlog da pristupim AR						
10. Radoznalost je glavni razlog da pristupim AR						
11. Avanturizam je glavni razlog da pristupim AR						
12. Upoznavanje novih ljudi je glavni razlog da pristupim AR						
13. Zdravstveno osiguranje je glavni razlog da pristupim AR						
14. Prilika da naređujem drugima je glavni razlog da pristupim AR						
15. Ljubav prema vojničkom životu je glavni razlog da pristupim AR						
16. Sticanje novih kvalifikacija je glavni razlog da pristupim AR						
17. Glavni motiv za službu u AR je nešto drugo (napisati): _____						
18. Spreman sam za povećane psihičke i fizičke napore						
19. Spreman sam za duža odsustva od porodice i mesta življenja						
20. Moje zdravstveno stanje je odlično						
21. Moja prethodna iskustva sa vojnom službom su odlična						

Слика 2 – Упитник о заинтересованости за службу у АР (друга страна упитника)

Реализација емпиријског истраживања

Непосредна реализација емпиријског истраживања путем попуњавања упитника у писаној форми извршена је за оне категорије испитаника који су били доступни за учешће. То су следеће категорије: војници на добровољном служењу војног рока, војници по уговору, војни обвезници који су већ распоређени у ратне јединице и војни обвезници који су у евиденцији војнотериторијалних органа, али још нису били распоређени у ратне јединице.

Успешности реализације емпиријског истраживања знатно је допринела Управа за односе са јавношћу МО, која је медијски подржала реализацију, тако што је путем електронских, ТВ и писаних медија и гласила упознавала јавност о текућем истраживању. Такође, Управа за односе са јавношћу обезбедила је постављање упитника на интернет сајт МО ради интерактивног анкетирања посетиоца сајта. У врло кратком времену остварена је сарадња са представницима Управе за односе са јавношћу о техничким детаљима за евиденцију прикупљених података на основу електронске верзије упитника. Електронска форма упитника постављена је на сајт МО, [11] 21. 11. 2014. године и тиме постала доступна посетиоцима сајта (за мање од месец дана од постављања на сајт МО, упитник је попунило више од 700 лица).

Анкетирање војника на добровољном служењу војног рока (ВДСВР) и војника по уговору (ВПУ) реализовано је у јединицама и гарнизонима изабраним у сарадњи са надлежним органима Војске Србије. Добровољно служење војног рока реализује се у неколико центара за обуку (Сомбор, Ваљево, Лесковац), где се реализује основна војна обука у трајању од око шест недеља, а након тога се у наредних шест недеља реализује индивидуална специјалистичка обука у другим центрима. Добровољно служење војног рока организује се неколико пута годишње у кварталним размацима (март, јун, септембар, децембар), а популација војника на добровољном служењу војног рока је реда величине више стотина лица. У конкретном случају, анкетирано је више од једне трећине војника генерације „Септембар 2014“, која је бројала 448 војника [12]. У контексту релативно малобројне популације војника на добровољном служењу војног рока, треба истаћи да је интересовање за добровољно служење и у овом периоду исказало вишеструко више кандидата (2.703). Бројност популације војника на добровољном служењу војног рока је слична и у другим периодима, на пример: генерација „Март 2015“ броји 599 војника [13].

У категорији војника по уговору (ВПУ) анкетирано је 224 лица из састава више јединица у неколико гарнизона. Ради оптималне реализације истраживања у веома кратком расположивом времену и ограниченим ресурсима, анкетирање војника по уговору реализовано је у истим јединицама, гарнизонима и истом периоду, упоредо са анкетирањем војника на добровољном служењу војног рока.

Анкетирање војних обвезника реализовано је у сарадњи са Управом за обавезе одбране и њихове мреже војнотериторијалних органа, као и преко Управе за људске ресурсе Генералштаба. Дистрибуција упитника, њихово попуњавање од стране војних обвезника, прикупљање и достављање истраживачима у Институту практично је у целисти реализовано путем ресурса и органа ових управа. Треба нагласити да је емпиријско прикупљање података реализовано у оквиру текућих активности без њиховог нарушавања. Овим путем обезбеђени су подаци за две категорије испитаника. То су:

– војни обвезници који су већ распоређени у ратне јединице (ВОРПЈ), (анкетне упитнике попунило је 113 лица),

– војни обвезници који до сада нису били распоређени у ратне јединице (ВОНР), (анкетне упитнике попунило је 290 лица).

За категорију испитаника „Грађани” добијени су подаци за 708 попуњених електронских упитника са сајта МО, које су попуњавали анонимни учесници – посетиоци сајта, у периоду од краја новембра до средине децембра 2014. године, у потпуно слободном приступу за све грађане. Начин испитивања ставова јавности путем електронског упитника на интернет сајту МО први пут је примењен у систему одбране и дао је веома добре резултате. У релативно кратком времену добијен је квалитетан, случајан узорак примерене величине. Овом пионирском подухвату претходила је интензивна координација и сарадња различитих организацијских целина МО, у првом реду Института и Управе за односе са јавношћу. У свим модалитетима истраживања процес анкетања био је анониман и на добровољној основи.

Приказ општих карактеристика узорка

На почетку следи приказ општих параметара у вези са реализованим емпијским истраживањем, односно приказ структуре анкетираних лица по категорији кадра, по начину реализације анкетања, као и преглед старосне, полне и образовне структуре испитаника. Ови подаци дати су табеларно ради боље прегледности.

Табела 1 – Категоријална структура узорка

ПРЕГЛЕД СТРУКТУРЕ РЕАЛИЗОВАНОГ УЗОРКА			
	Категорија испитаника	Удео категорије у узорку (%)	Метод анкетања
1.	Војници на добровољном служењу војног рока (ВДСВР)	10,3	писани упитник
2.	Војници по уговору (ВПУ)	15,1	писани упитник
3.	Војни обвезници са ратним распоредом (ВОРРЈ)	7,6	писани упитник
4.	Војни обвезници без распореда (ВОНР)	19,4	писани упитник
5.	Грађани	47,6	електронски упитник

Табела 2 – Старосна структура узорка по категоријама

ПРЕГЛЕД РАСПОДЕЛЕ ПО СТАРОСНИМ КАТЕГОРИЈАМА (%)					
Старосне категорије	КАТЕГОРИЈА УЧЕСНИКА АНКЕТЕ				
	ВДСВР	ВПУ	ВОРРЈ	ВОНР	ГРАЂАНИ
До 25 година старости	84,4	22,3	1,8	9,0	35,0
Од 26 до 32 године старости	12,3	52,2	19,5	37,7	65,0
Од 33 до 35 година старости	0,0	12,1	12,4	22,1	0,0
Од 36 до 40 година старости	0,0	7,1	12,4	11,8	0,0
Од 41 до 50 година старости	0,0	4,5	47,8	13,1	0,0
Није се изјаснило	3,2	1,8	6,2	6,2	0,0

Из табеле за старосне категорије уочава се доминација млађих испитаника, што је разумљиво за категорију војника на добровољном служењу војног рока, док би за категорију „грађани” могуће објашњење ове појаве било да су млађе особе склоније модерним информационим технологијама, као и модерним начинима комуникације. Расподеле фреквенција заступљености осталих старосних категорија начелно су очекиване. За обе категорије војних обвезника уочљива је мала заступљеност најмлађих лица (до 25 година старости), што је логична последица престанка обавезног служења војног рока. Наиме, промењен је ред величине броја лица која служе војни рок добровољно (око 2.500 на годишњем нивоу) у односу на регрутни потенцијал нације (који је, по слободној процени, скоро 20 пута већи). Посебно интересантан је висок удео најстаријих лица (41 до 50 година) у категорији војних обвезника који су раније распоређени у ратне јединице, што ће у наредној деценији доћи до изражаја због потребе њихове замене млађим лицима.

Табела 3 – Полна структура узорка по категоријама

ПРЕГЛЕД ИСПИТАНИКА ПО ПОЛНОМ ОДРЕЂЕЊУ (%)					
Пол	КАТЕГОРИЈА ИСПИТАНИКА				
	ВДСВР	ВПУ	ВОРРЈ	ВОНР	ГРАЂАНИ
Женски пол	11,7	12,1	0,0	0,0	12,4
Мушки пол	88,3	86,2	100,0	84,1	87,6
Није се изјаснило	0,0	1,8	0,0	15,9	0,0

Критеријум **полно одређење** уведен је у упитник на основу важећих доминантних парадигми и трендова. Евидентна је респективна заступљеност лица женског пола у свим категоријама, осим у обе категорије које се односе на војне обвезнике. Индикативно је да се релативно висок проценат војних обвезника из евиденције Управе за обавезе одбране није изјаснио по овом питању.

Табела 4 – Образовна структура добијеног узорка по категоријама

ПРЕГЛЕД ИСПИТАНИКА ПО ШКОЛСКОЈ СПРЕМИ (%)					
Нивои образовања	КАТЕГОРИЈА ИСПИТАНИКА				
	ВДСВР	ВПУ	ВОРРЈ	ВОНР	ГРАЂАНИ
Основна школа	0,0	1,8	1,8	14,2	7,8
Средња школа	92,9	83,5	65,5	68,2	54,7
Виша школа	4,5	8,0	11,5	6,9	9,9
Факултет	2,6	6,3	21,2	9,7	27,7
Није се изјаснило	0,0	0,4	0,0	1,0	0,0

По критеријуму *школска спрема*, односно нивои образовања, нема великих изненађења; претежно је реч о лицима са завршеном средњом школом. Индикативна је релативно висока заступљеност лица са факултетом у категорији „грађани”, што ипак није изненађење с обзиром на ниво запослености (следећа табела) и старосну доб лица у тој категорији (лица млађег доба која су иначе у мањој мери запослена него старији).

Табела 5 – *Радно-статусна структура добијеног узорка по категоријама*

ПРЕГЛЕД ИСПИТАНИКА ПО КРИТЕРИЈУМУ ЗАПОСЛЕНОСТИ (%)					
Критеријум запослености	КАТЕГОРИЈА ИСПИТАНИКА				
	ВДСВР	ВПУ	ВОРРЈ	ВОНР	ГРАЂАНИ
Незапослено	83,1	0,0	31,0	52,9	60,5
Запослено	13,0	100,0	67,3	40,5	39,5
Није се изјаснило	3,9	0,0	1,8	6,6	0,0

Резултати показују велики удео незапослених лица у свим категоријама, осим у категорији ВПУ (војници по уговору) који су сви запослени.

Анализа добијених података и резултати

Резултати о изворима информисања о служби у АР

Активна резерва, као и резерва уопште, може се посматрати и као веза између друштва и војне организације. У демократским друштвима много пажње посвећује се одржавању веза, изградњи односа, протоку информација, идеја и људи између друштва и војске. У том смислу, значајно је стећи увид у начине комуникације, односно информисања припадника друштва о догађајима у војној организацији. Зато је испитаницима у упитнику понуђено да изаберу неки од понуђених одговора за извор информисања о могућности ангажовања у активной резерви. У упитнику су понуђени следећи извори:

- новине, радио и ТВ – опција јавних гласила која су широко распрострањена, доста позната и релативно доступна многим грађанима;

- часопис „Одбрана”, – јавно гласило МО и ВС у којем се објављују све вести у вези с радом и функционисања МО и ВС. Графички је богато опремљен, за садржај брине редакција професионалних новинара, а излази два пута месечно;

- војнотериторијални органи – интегрални део Министарства одбране, али су просторно распоређени на широј територији. Представљају једну од кључних тачака где заинтересовани грађани могу добити релевантне и поузане информације у вези с војном службом;

- интернет сајт МО и ВС. За разлику од других извора информисања који су постојали у дужем претходном периоду, интернет се наметнуо као један од императивних медија, нарочито у последњих десетак година, уз стални тренд раста и доминације. При томе, његов значај је обостран – и за кориснике и за пружаоце услуга;

– познаник – познаница. Овај извор наведен је на основу претпоставке да припадници Војске живе и раде у неизолованом окружењу, односно да су „део народа” из кога потичу и да, упркос специфичности војног позива (пресељења, ограничења, итд.), успевају да одрже, створе и развијају социјалне везе са невојном околином у којој живе. Зато је логично претпоставити да ће их консултовати пријатељи и познаници који су потенцијално заинтересовани и за питање службе у активној резерви;

– други извор или се не изјашњава, – опција која је понуђена са циљем да заокружи скуп логички могућих опција одговора на питање о информисаности о активној резерви.

Табела 6 – Начини информисања о активној резерви анкетираних лица по категоријама

ПРЕГЛЕД ИЗВОРА ИНФОРМИСАЊА О МОГУЋНОСТИ АНГАЖОВАЊА У АКТИВНОЈ РЕЗЕРВИ (%)					
Извор информисања	КАТЕГОРИЈА ИСПИТАНИКА				
	ВДСВР	ВПУ	ВОРРЈ	ВОНР	ГРАЂАНИ
А. Новине, радио, ТВ	13,6	9,4	13,3	15,9	23,2
Б. Часопис „Одбрана”	7,1	9,4	0,9	2,1	3,7
В. Војнотериторијални органи	34,4	30,4	42,5	53,6	3,8
Г. Интернет сајт МО и ВС	17,5	17,9	8,0	10,4	50,4
Д. Познаници	15,6	14,3	12,4	11,1	9,6
Ђ. Други извор или се не изјашњава	11,7	18,8	23,0	6,9	9,3

У случају лица из категорије „Грађани”, информисаност о отварању могућности за склапање уговора за службу у активној резерви доминантно је обезбеђена путем „Интернет сајта МО и ВС”, док је други утицајни извор „Новине, радио и ТВ”. На основу ових резултата може се закључити да је медијска кампања која је пратила и промовисала концепт „Активне резерве” била веома успешна упркос кратком времену и ограниченим ресурсима.

Табела 7 – Рангирање начина информисања о активној резерви анкетираних лица

РАНГИРАЊЕ ИЗВОРА ИНФОРМИСАЊА							
Извор информисања	РАНГ ПО КАТЕГОРИЈИ ИСПИТАНИКА					СУМА РАНГОВА	УКУПНИ РАНГ ИЗВОРА ИНФОРМИСАЊА
	ВДСВР	ВПУ	ВОРРЈ	ВОНР	ГРАЂАНИ		
Новине, радио, ТВ	4	5	3	2	2	16	3
Часопис „Одбрана”	6	5	6	6	6	29	6
Војнотериторијални органи	1	1	1	1	5	9	1
Интернет сајт МО и ВС	2	3	5	4	1	15	2
Познаник-ца	3	4	4	3	3	17	4
Други извор	5	2	2	5	4	18	5

Утицај часописа „Одбрана”, као званичног гласила МО и ВС, није на завидном нивоу и у случају свих категорија лица последњи је по рангирању. Индикативно је да је чак и фактор „Познаници”, који је у суштини неформалан, необавезан и бесплатан, по утицају надмашио у свим категоријама анкетираних лица часопис „Одбрану” као лист који излази редовно, са јаком и бројном редакцијом и у изузетно квалитетној и скупој штампи, уз одлично разрађен систем дистрибуције.

Резултати добијени за преглед извора информисања о отварању могућности за склапање уговора за службу у активној резерви показују изразиту доминацију фактора „Војнотериторијални органи” за све четири посматране категорије лица које су у јасној вези са системом одбране (ВДСВР, ВПУ и војни обвезници у обе категорије).

Резултати о нивоу заинтересованости за службу у АР

У упитнику су постављена два питања која су у најдиректнијој вези са основним циљем истраживања. Испитаници су директно питани да, на скали од 1 до 5 (1 – незаинтересован, до 5 – веома заинтересован), искажу ниво свог интересовања за службу у активној резерви, односно за учешће у мировним операцијама ван РС. На основу обрађених одговора испитаника добијени су просечни резултати и приказани за оба основна питања, по категоријама кадра у наредним табелама.

Табела 8 – Ниво заинтересованости за службу у активној резерви

РЕЗУЛТАТИ ОДГОВОРА НА ПИТАЊЕ О ЗАИНТЕРЕСОВАНОСТИ ЗА СЛУЖБУ У АКТИВНОЈ РЕЗЕРВИ		
	Категорија испитаника	Просечна вредност на скали 1 до 5
1.	ВДСВР	3,59
2.	ВПУ	3,59
3.	ВОРРЈ	2,83
4.	ВОНР	3,47
5.	ГРАЂАНИ	4,52
	УКУПНА ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ:	3,95

Укупна заинтересованост за службу у активној резерви (табела 8) веома је добра (3,95), при чему постоје два релативна екстрема: лица из категорије „Грађани” су натпросечно (4,52) заинтересовани за службу у АР, „Војни обвезници у РЈ” су слабије заинтересовани (2,83) за ту службу, док су остале категорије на умереном нивоу заинтересованости (3,59, и 3,47).

Табела 9 – Ниво заинтересованости за учешће у мировним операцијама ван РС

РЕЗУЛТАТИ ОДГОВОРА НА ПИТАЊЕ О ЗАИНТЕРЕСОВАНОСТИ ЗА УЧЕШЋЕ У МИРОВНИМ ОПЕРАЦИЈАМА ВАН РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ		
	Категорија испитаника	Просечна вредност на скали 1 до 5
1.	ВДСВР	3,96
2.	ВПУ	3,79
3.	ВОРРЈ	2,48
4.	ВОНР	3,20
5.	ГРАЂАНИ	3,99
	УКУПНА ПРОСЕЧНА ВРЕДНОСТ:	3,69

Укупна заинтересованост за учешће у мировним мисијама ван РС (табела 9) мало је испод нивоа заинтересованости за службу у АР у земљи, при чему постоје разлике између појединих категорија лица. По категоријама, највише заинтересовани за учешће у мисијама ван РС су лица из категорије „Грађани”, а најмање заинтересовани су лица из категорије „Војни обвезници у РЈ”. 1

Резултати о мотивима за службу у АР

У упитнику је наведено више могућих разлога као опредељујућих фактора за склапање уговора за службу у активној резерви. Испитаници су оцењивали сваки од предложених мотива. На основу добијених одговора извршено је рангирање, а резултати су приказани у табели 10.

Табела 10 – Рангирање мотива за службу у активној резерви

ПРЕГЛЕД РАНГИРАЊА МОТИВА ЗА ПРИСТУПАЊЕ АКТИВНОЈ РЕЗЕРВИ							
МОТИВИ ЗА ПРИСТУПАЊЕ АКТИВНОЈ РЕЗЕРВИ	РАНГОВИ МОТИВА					СУМА РАНГОВА	РАНГ МОТИВА ЗА ЦЕЛИ УЗОРАК
	ВДСВР	ВПУ	ВОРРЈ	ВОНР	ГРАЂАНИ		
1. Љубав према отаџбини	1	1	1	1	1	5	1
2. Брига за мир у свету	4	5	5	3	6	23	4
3. Љубав према оружју	11	10	8	9	7	45	9
4. Породична традиција	9	13	7	6	8	43	8
5. Стицање нових знања	2	3	3	5	2	15	2
6. Прилика за путовање	12	9	10	10	10	51	12
7. Новац	5	4	2	2	12	25	5
8. Радозналост	10	8	10	11	9	48	10
9. Авантуризам	8	7	12	12	11	50	11
10. Упознавање нових људи	7	6	6	8	5	32	6
11. Здравствено осигурање	13	12	13	13	13	64	13
11. Прилика да наређујем другима	14	14	14	14	14	70	14
12. Љубав према војничком животу	6	11	9	7	3	36	7
13. Стицање нових квалификација	3	2	4	4	4	17	3

На основу резултата у табели рангирања мотива за приступање АР, по питању три најважнија мотива може се закључити следеће:

– Најдоминантнији мотив за службу у активној резерви је фактор под редним бројем један упитника: „Љубав према отаџбини”. Уочава се да је овај фактор доминантан у случају свих категорија испитаника (ранг 1 у последњој колони табеле 10).

– На другом месту рангирања по значајности за читав узрок налази се фактор под редним бројем 5 упитника: „СТИЦАЊЕ НОВИХ ЗНАЊА”. Међутим, у случају другог најважнијег мотива постоје одређене разлике, зависно од категорије лица, и то према следећем: за војнике на добровољном служењу војног рока и за категорију „Грађани” то је „СТИЦАЊЕ НОВИХ ЗНАЊА” (поклапа се са резултатом за цели узорак); за војнике по уговору то је фактор „СТИЦАЊЕ НОВИХ КВАЛИФИКАЦИЈА” и за обе категорије војних обвезника други најважнији мотив је: „Новац је главни разлог” да приступе АР.

– На трећем месту мотивационих фактора за читав узорак, као и за војнике на добровољном служењу војног рока је „СТИЦАЊЕ НОВИХ КВАЛИФИКАЦИЈА”, а за војнике по уговору и за војне обвезнике који су већ распоређени у ратним јединицама то је „СТИЦАЊЕ НОВИХ ЗНАЊА”; трећеранжирани мотив за војне обвезнике који нису раније распоређени у РЈ јесте „Брига за мир у свету”, док је за категорију „Грађани” на трећем месту важности мотив дефинисан као „Љубав према војничком животу” (треба имати на уму да се око 41% лица из категорије „Грађани” изјаснило да нису служили војни рок са оружјем, што је врло висок удео, па се може претпоставити да су многи одговорили под утицајем емоција, а не личног искуства). Ипак, фактор „СТИЦАЊЕ НОВИХ КВАЛИФИКАЦИЈА” је на високом четвртм месту рангирања (од 14 фактора) код следеће три категорије испитаника: обе категорије војних обвезника и „Грађани”.

Четврти и пети фактор по кумулативној важности за приступање активној резерви су: „Брига за мир у свету”; и „Новац”. Мора се перципирати да је фактор „Новац” врло високо ранжирани: за обе категорије војних обвезника новац је на другом месту, док је за војнике по уговору на четвртм месту, односно на петом месту за војнике на добровољном служењу војног рока. Изненађује да је фактор „Новац” код категорије „Грађани” ранжирани тек као дванаести фактор. Уочљиво је да за велики број испитаника фактори „Љубав према отаџбини” и „Новац”, нису у антагонистичком односу.

Такође, испитаници свих категорија сагласни су и по питању најмање важног мотива за службу у АР, а то је фактор „Прилика да наређујем другима”. Други најмање важан фактор је „Здравствено осигурање”, а после тога следи фактор „Прилика за путовање”.

Закључак

Основни циљ истраживања било је тражење одговора на питања о нивоу заинтересованости за службу у активној резерви и учешће у мировним мисијама ван Републике Србије. Добијени задатак реализовао је Институт за стратегијска истраживања, у тесној сарадњи и координацији са ширим кругом сарадника у систему одбране, у другој половини 2014. године.

Ради добијања података за анализу планирано је, организовано и реализовано емпиријско истраживање. Обухваћена је широка популација (пет категорија кадра)

потенцијално заинтересованих лица за службу у активној резерви према следећем: војници на добровољном одслужењу војног рока, војници по уговору, распоређени и нераспоређени војни обвезници и грађани. Поред уобичајеног начина прикупљања података, применом писане форме упитника, осмишљено је и реализовано прикупљање података путем електронског упитника који је постављен на сајт Министарства одбране.

На основу добијених резултата може се рећи да је укупна заинтересованост (све категорије испитаника) за службу у Активној резерви веома добра (3,95), при чему предњаче лица из категорије „Грађани” (4,52), док су лица из категорије војних обвезника са ратним распоредом слабије заинтересовани (2,83) за службу у АР. Лица из осталих категорија су на умереном нивоу заинтересованости (3,59, и 3,47).

Укупна заинтересованост за учешће у мировним мисијама ван РС доста је добра (3,69), али нешто испод нивоа заинтересованости за службу у АР у земљи. Најзаинтересованији за учешће у мисијама ван РС су лица из категорије „Грађани” (3,99), а најмање заинтересовани су лица из категорије војних обвезника са ратним распоредом (2,48).

Ипак, ову релативно високу заинтересованост за службу у АР и мисијама треба узети са опрезом, пре свега због следећих индикатора:

- релевантан ниво информисаности о војничком животу и високим захтевима војне професије обрнуто је пропорционалан са нивоом заинтересованости за ангажовање у АР (војни обвезници распоређени у РЈ извесно су служили војни рок са оружјем, а након њега су распоређени у РЈ, те се може рећи да у односу на остале категорије имају врло реалистичну слику о високим захтевима војничког живота, као и о скромним бенефитима и комфору, што их чини слабо заинтересованим за ангажовање у АР);

- упознатост испитаника са детаљима концепта активне резерве, односно са условима и поступком за склапање уговора за службу у активној резерви није завидна, што није изненађење јер ни сам концепт АР још није заживео у пракси (што је и разумљиво јер се тек уводи);

- респективни број електронски попуњених упитника од 708 попуњених за двадесетак дана (просечно дневно око 35) упућује на високу заинтересованост, али треба имати на уму и укупан дневни број приступа сајту МО који је извесно много већи.

У наредном периоду треба наставити са праћењем процеса имплементације концепта активне резерве, са изучавањем страних искустава, као и са проширењем истраживања на друге аспекте у вези с обезбеђењем механизма квалитетне и ефикасне попуне војске.

Литература

[1] „Закон о Војци Србије”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 116/2007, 88/2009 и 101/2010.

[2] Карановић, Н.: „Активна и пасивна резерва”, специјални прилог бр.71, часопис „Одбрана”, 01. децембар 2011.

[3] „Закон о војној, радној и материјалној обавези”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 88/2009 и 95/2010.

[4] „Уредба о служби у активној резерви”, *Службени војни лист*, бр. 14/2011.

[5] Sedivy, J.: "NATO and Reserve Forces - a Czech View", journal *The Officer*, US ROA, November-December 2013, pp.5-6

[6] Huff A.: Strategic Intelligence Systems. *Information & Management*, 1979, 2, 187-196.

[7] Steinberg A.: "Individual Ready Reserve (IRR) Call-Up: Attitudes, Motivations, and Concerns", *Research Report 1594*, US Army Research Institute, June 1991.

[8] Wisher R., Sabol M., Sukenik H., Kern R.: "Individual Ready Reserve (IRR) Call-Up: Skill Decay", *Research Report 1595*, US Army Research Institute, June 1991

[9] Wiggins, B., Evans, S., Luchman, J., Gibson J.: "Motivators and Barriers to Recruiting Prior Service Members in the IRR", *Military Psychology*, 2014, Vol.26, No.1, pp.23-32

[10] Griffith J., Perry S., Rauch J., Greenless J., Baker S., Rauch C., Toskin L., Rhoads M., Wolters C.: "Survey of United States Army Reserve (USAR) Troop Program Unit (TPU) Soldiers", *Technical Report AD-A237 406*, Westat Inc., Rockville, MD, USA, Jun 1991.

[11] <http://www.mod.gov.rs/upitnik/>, последњи приступ 24.04.2015.године

[12] Интернет сајт Војске Србије, вест од 03.09.2014.године: „Информација о упућу кандидата на добровољно служење војног рока у септембру”, последњи приступ 21. 04. 2015. године (http://www.vs.rs/index.php?news_article=1cbb5d7c-3367-11e4-9972-00163e135009).

[13] Интернет сајт Војске Србије, вест од 02. 03. 2015. године: „Нова генерација војника на добровољном служењу војног рока”, последњи приступ 21. 04. 2015. године (http://www.vs.rs/index.php?news_article=02738574-c0b2-11e4-97d1-00163e135009).

[14] „Закон о одбрани”, *Службени гласник Републике Србије*, бр.116-07 од 11.12.2007.